

MUHARREMÂT

(المحرمات)

**Evlenilmesi
haram olan kadınlar anlamında
fıkıh terimi.**

Hurmet kökünden türetilmiş olup sözlükte “yasaklananlar” anlamına gelen **muharremât** fıkıhta biri geniş, diğeri dar olmak üzere iki mânâda kullanılır. Geniş anlamıyla muharremât dinen haram kılınan, yasaklanan şeyleri (bk. HARAM), dar anlamıyla da evlenilmesi haram olan kadınları ifade eder. “Evlenilmesi yasak erkek ve kadın hısımlar” mânâsındaki mahrem terimi kapsamında bulunan kadınlar dâimî evlenme engeli söz konusu olduğu için “el-muharremâtü'l-müebbede”, geçici bir engel sebebiyle evlenilmesi haram olanlar ise “el-muharremâtü'l-muvakkate” diye anılır. Her iki durumda yasaklık hükmü hem erkek hem kadın için söz konusudur.

Kur'an-ı Kerim'de evliliğe ilişkin hükümlere ayrıntılı biçimde yer verilirken evlenilmesi haram olan kadınlar da sayılmıştır. Muharremâtın açıklanmasına Câhiliye dönemi nikâh türlerinden olan üvey anneyle evlenme yasağının tebliğiyle başlanmış, babaların evlendiği kadınlarla evlenmek “edepsizlik, iğrenç bir fiil ve kötü bir yol” olarak nitelenmiştir (en-Nisâ 4/22). Mütâkip âyette kan (nesep) ve süt (radâ) hısımlığıyla sıhrî hısımlıktan dolayı evlenilmesi haram olan kadınlar şöyle sıralanmıştır: “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütbacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılınmıştır. Eğer -nikâhladığınız eşlerinizle- birleşmemiş olursanız -evliliğiniz son bulduğunda- kızlarıyla evlenmeniz de sizin için sakınca yoktur. Kendi sülbünüzden olan oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte nikâhınız altında tutmanız da size haram kılınmıştır; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir” (en-Nisâ 4/23). Daha sonra evli kadınlarla evlenmenin de haram, sayılanların dışında kalan kadınlarla evlenmenin ise helâl olduğu belirtilmiştir (en-Nisâ 4/24). Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de iddet bekleyen kadınla evlenmenin yasaklandığı (el-Bakara 2/235), bir kimsenin üç defa (üç talâkla) boşadığı eşi bir başkasıyla evlenip bu evlilik sona ermeden onunla tekrar evlenmesinin helâl olmadığı (el-Bakara 2/230), tek kadınla ev-

lilik esas olmakla birlikte şartlarına uyarak birden fazla kadınla evlenmek isteyen erkek için bu sayının dörtle sınırlı olduğu, yani dörtten fazla kadını nikâhı altında tutmasının yasaklandığı (en-Nisâ 4/3) bildirilmiştir. Önceleri müslümanların din ayırımı yapmaksızın istedikleri kimselerle evlenmeleri serbestken (Cessâs, I, 335; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, IV, 1788; İbn Kesîr, IV, 351) Medine'ye hicretin ardından kadın olsun erkek olsun kâfir ve müşriklerle evlenmeleri yasaklanmış (el-Mümtehine 60/10), Medine döneminin sonlarına doğru müslüman erkeklerin Ehl-i kitap'tan olan iffetli kadınlarla evlenmelerine izin verilmiş, müslüman kadınların gayri müslimlerle evlenme yasağı devam etmiştir (el-Bakara 2/221; el-Mâide 5/5). Öte yandan evlenmenin cinsî arzuları tatminin ötesinde nefsi kötülükten koruma ve neslin insan onuruna uygun biçimde devamını sağlama gibi bir amaçla meşrû kılındığını ifade eden, iffetin önemini vurgulayan, gayri meşrû ilişkileri yasaklayan âyetlerden ve özellikle zina fiilini işleyenlerin iffetli kişilerle evlenmeye lâyık görülmediği izlenimini veren üslûptan (en-Nûr 24/3) hareketle bazı âlimler, zina edenlerin iffetli kimselerle evlenemeyeceği veya belli şartlar altında evlenebileceği sonucuna ulaşmışlardır. Yine, İslâmiyet'te kölelik kurumunun tadrîcî şekilde sona ermesini sağlayacak tedbirler alınması yanında kölelerin daha insanî bir muameleye tâbi tutulması için iyileştirmeler yapılmış olmakla birlikte Kur'an-ı Kerim'de câriyelerin bu statülerinden kaynaklanan bazı güçlükler sebebiyle hür erkeklerin onlarla evlenmeleri bazı şartlara bağlandığından (en-Nisâ 4/25) fıkıh literatüründe mülkiyet ilişkisi de bir tür evlenme engeli olarak yer almıştır.

Hz. Peygamber'in evlenme yasakları hakkında açıklama ve uygulamaları vardır. Nitekim, “Kadın halası, teyzesi, erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine (onlarla birlikte) nikâhlanamaz; eğer bunu yaparsanız akrabalık bağlarını koparmış olursunuz” hadisiyle (Buhârî, “Nikâh”, 27; Müslim, “Nikâh”, 37-38) Nisâ sûresinin 24. âyetinde geçen, “İki kız kardeşi birlikte nikâhınız altında tutmanız size haram kılındı” ifadesine; “Nesep sebebiyle haram olanlar süt emme sebebiyle de haram olur” hadisiyle de (Buhârî, “Nikâh”, 20; Müslim, “Rađâ”, 1; İbn Mâce, “Nikâh”, 34), “Sizi emziren sütanneleriniz, sütbacılarınız haram kılındı” ifadesine hükümün kapsamı genişletilerek açıklık getirilmiştir. Resûl-i Ekrem ayrıca muhtemelen Mecûsiler'de yakın akraba evliliğinin yaygın olmasından

dolayı müslümanların onlarla evlenmesini yasaklamış (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, IX, 192), yeni müslüman olup İslâmiyet'teki evlenme yasaklarına uymayanlara müdahalede bulunmuştur (Tirmizî, “Nikâh”, 33, 34; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, III, 169). Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'de haram olduğu belirtilenler dışındaki akraba ile evlenmeyi yasaklamamakla birlikte neslin sağlıklı ve güçlü olması için akraba olmayanlarla evlenmeyi tavsiye etmiştir (İbn Mâce, “Nikâh”, 46; Gazzâlî, II, 53; Abdel Rahim Omran, s. 27, 39).

İslâm'da hayatın çeşitli alanlarına dair pek çok düzenleme Kur'an ve Sünnet'in genel ilkeleri çerçevesinde ictihada ve İslâm toplumunun takdirine bırakılırken evlenme ve aile hakkındaki belli başlı hükümlerin bizzat Kur'an veya Hz. Peygamber tarafından belirlenmiş olması İslâm dininin evlilik ve aile kurumuna verdiği önemin açık bir ifadesidir. Evlilikle ilgili birtakım kayıt ve şartlara yer verilmesinin ve bazı kişiler arasında evlenme yasağı konmasının temel amacı ise insan neslinin insan onuruna yaraşır bir mükemmellikte sürdürülmesine, kadın ve erkeklerin evlilikten doğan haklarının gözetilmesine ve çocukların sağlıklı bir aile eğitimi almasına imkân veren bir ortamın hazırlanması, mahremiyet telakkisinin dinî ve hukukî güvence altına alınmasıdır.

İlk devirlerden itibaren müslüman toplumlarda evlenme engellerine hassasiyetle uyulmuş, klasik fıkıh literatüründe nikâh akdinin unsur ve şartları ele alınırken evlenecek çiftler arasında şer'î bir evlenme engelinin bulunmaması üzerinde önemle durulmuş ve bazı eserlerde konu müstakil başlıklar altında incelenmiştir. Esasen Kur'an ve Sünnet'le sabit olan evlenme engellerinin pek çoğu hakkında icmâ oluştuğu, fıkıh âlimlerinin bu konudaki görüş farklılığının ise ayrıntılarda bulunduğu görülmüştür.

Devamlı Evlenme Engelleri. a) Kan (nesep) hısımlığı. Semavî dinlerde ve hemen bütün hukuk ve ahlâk sistemlerinde belirli derecedeki hısımlar arasında evlilik yasaklanmıştır. Yasaklama sınırlarının dar veya geniş tutulması bu sistemin oturduğu temel inanç ve felsefe, toplumun gelenekleri, ahlâkî telakkileri ve aileye verdiği önemle yakından ilgilidir. İslâm'da evlenme engeli olarak kan hısımlığının derecesi konusunda orta bir yol tutulmuş olup bu yasağın kapsamındaki kadınlar dört grupta toplanır: 1. Usul (üst soy hısımları). Anne ile anne ve baba tarafından bütün nineler. 2. Fûrû (alt soy hısımları). Kızlarla

kız ve oğul tarafından bütün kız torunlar. **3.** Anne ve babanın fûrûu. Kız kardeşlerle kız ve erkek kardeşlerin kızları ve kız torunları. **4.** Dede ve ninelerin sadece birinci derece fûrûu. Halalar ve teyzeler. Anne, baba, dede, nine, hala ve teyzelerin hala ve teyzeleri de bu grubun hükümlerine tâbidir. Önceki gruplarda batından batına sürüp giden haramlık bu grupta yalnız birinci dereceyle sınırlı olduğundan amca, teyze, hala ve dayı kızlarıyla evlenilebilir (el-Ahzâb 33/50). **b)** Süt (radâ) hısımlığı. Bu, çocukla öz annesi dışında kendisine sütünü veren kadın ve onun belli derecedeki akrabaları arasında meydana gelen hısımlığı ifade eder. Süt veren kadın sütünü emen veya içen çocuğun sütannesi, kadının sütünün gelmesine sebep olan kocası sütbabası olur. Dolayısıyla sütanne ve sütbabanın nesep, süt ve sıhrî hısımları bu çocuğun da akrabası sayılır. Ancak süt emen çocuğun bütün akrabası değil kendisiyle birlikte sadece eşi, çocukları ve torunları sütanne ve sütbabanın akrabası olur. Buna göre süt hısımlığı sebebiyle evlenilmesi ebediyen haram olan kadınlar şunlardır: **1.** Sütanne ile sütanne ve sütbaba tarafından bütün sütnineler. **2.** Sütkızlar ve sütkız torunlar. **3.** Sütanne ve sütbabanın nesep ve süt yönünden alt soyu, yani bir kimsenin sütkızkardeşleriyle süt cihetinden erkek veya kız kardeşlerinin nesep ve süt cihetinden kızları ve kız torunları. **4.** Süthala ve sütteyzeler. **5.** Eşin sütanne ve sütnineleri. **6.** Eşin süt yönünden alt soyu, yani başka bir erkekle evli iken süt verdiği kızları ile bunlar vasıtasıyla kız torunları. **7.** Süt yönünden üst soyun eşleri, yani kişinin süt üvey anneleri ve süt üvey nineleri. **8.** Süt cihetinden oğul ve erkek torunların eşleri (ayrıca bk. RA-DÂ'). **c)** Kayın hısımlığı (sihrî hısımlık, musâhere). Evlenmeden doğan hısımlık sebebiyle evlenilmesi ebediyen haram olan kadınlar dört grupta toplanır: **1.** Babanın ve dedelerin eşleri, yani kişinin üvey anneleri ve üvey nineleri. **2.** Oğul ve erkek torunların eşleri. **3.** Kayınvâlîde ile eşin baba ve anne tarafından nineleri. **4.** Eşin başka kocadan olan kızları ile kız torunları. Ancak son gruptakilerin muharremât kapsamına girmesi için nikâh akdi yeterli olmayıp zıfâfın da gerçekleşmesi gerekir. Öte yandan zina yoluyla vuku bulan cinsel ilişki de Hanefîler'e göre evlenme engeli oluşturur, yani kişi zina ettiği kişinin usul ve fûrûu ile evlenemez. Şâfiîler'de ise bu yolla evlenme engeli meydana gelmez (ayrıca bk. SIHRİYET).

Geçici Evlenme Engelleri. a) Başkasının eşi olma. Evli kadınla evlenmek haram ol-

duğu gibi ölüm veya boşanma iddeti bekleyen kadınla evlenmek de yasaklanmıştır. **b)** İki mahrem kadınla birlikte evlenme. İki kadından birinin erkek olduğu farzedildiğinde bunların birbiriyle evlenmesi ebediyen haramsa kişinin bunları aynı anda nikâhı altında tutması câiz değildir. Buna göre bir kimsenin, eşi henüz nikâhı altındayken onun meselâ kız kardeşiyle veya halasıyla evlenemez. **c)** Üç defa boşama. Bir erkeğin eşini üç defa boşaması onunla yeniden evlenmesi için geçici bir engel teşkil eder. Bu engel, kadının bir başkasıyla geçerli bir evlilik yaptıktan sonra ikinci kocasının ölümü veya boşamasıyla ortadan kalkar. Bu durumda ilk koca boşanmış olduğu eşiyile tekrar evlenebilir (el-Bakara 2/230). **d)** Beşinci kadın. Aynı zamanda dörtten fazla kadınla evlilik yasaklanmıştır (bk. ÇOK EVLİLİK). Dört kadınla evli olan kimse beşinci bir kadınla evlenemeyeceği gibi bunlardan birini boşadığında onun iddet süresi bitmeden bir başka kadınla evlenemez. **e)** Liân. Karısının zina ettiğini veya çocuğunun zina mahsulü olduğunu iddia edip bunu dört şahitle ispat edemeyen koca hâkim huzurunda karsıyla hususi bir şekilde yeminleşir (en-Nûr 24/6-9). Liân adı verilen bu yeminleşme tamam olunca hâkim eşlerin ayrılmasına karar verir. Bu yolla ayrılan çift, Ebû Hanîfe'ye göre koca yalan söylediğini itiraf ederse tekrar evliliğe döner; Ebû Yûsuf'a ve diğer mezhep imamlarına göre ise döner. **f)** Din farkı. Birçok dinde başka din mensuplarıyla evlenme yasaklanmış, hatta bazılarında farklı mezheplere bağlı kimseler arasında evlilik yapılmasına da olumsuz bakılmıştır. İslâm dininde bu konuda kadın ve erkek bakımından ortak olan yasaklık sebebi diğer tarafın inanç esaslarında şirk bulunan bir dine mensup olmasıdır. Bu husus Bakara sûresinin 221. âyetinde açıkça belirtildiği gibi Mümtehinne sûresinin 10. âyetiyle ve buna dayalı olarak yapılan tatbikatla teyit edilmiştir. Bazı âlimler, bu âyetlerde geçen "müşrik" ve "kâfir" kelimelerinin "müslüman olmayan" anlamında kullanıldığını düşündüğü için müslümanların hangi dinden olursa olsun gayri müslimlerle evlenmelerinin yasak olduğu, fakat Mâide sûresinin 5. âyetiyle getirilen istisna sebebiyle müslüman erkeklerin Ehl-i kitap kadınlarıyla evlenebilecekleri kanaatindedir. Bazı âlimler ise Kur'an dilinde müşrik kelimesinin başta Arabistan putperestleri olmak üzere ilâhî bir kitabı benimsemeyen ve şirk inancına sahip inkârcılar için kullanıldığını, Allah'ın birliğine, aslı bozulmuş olsa da ilâhî bir kitaba ve peygam-

berlere iman eden Ehl-i kitabın bu kapsamda sayılmasının kesin olmadığını, dolayısıyla sadece Bakara sûresinin 221. âyetine dayanarak müslüman erkeklerin Ehl-i kitap kadınlarla ve müslüman kadınların Ehl-i kitap erkeklerle evlenmelerinin câiz olup olmadığı hükmüne varılmayacağını, ancak Mâide sûresinin 5. âyetinden müslüman erkeklerin Ehl-i kitap kadınlarla evlenmesinin câiz olduğu hükmünün anlaşıldığını ifade etmişlerdir. Bu görüşte olanlar da Mümtehinne sûresinin 10. âyeti yanında Allah'ın müminler aleyhine kâfirlere asla bir yol vermeyeceğini ifade eden Nisâ sûresinin 141 ve insanları mümin-kâfir olarak iki ana gruba ayıran Tegâbün sûresinin 2. âyetleri başta olmak üzere başka delilleri dikkate alarak müslüman kadınların Ehl-i kitap erkeklerle evlenmesinin câiz olmadığı noktasında ilk gruptakilerle birleştiklerinden sonuç itibarıyla bu hususta bir icmâ meydana gelmiş, İslâm toplumlarında ilk devirlerden itibaren görülen uygulama da bu istikamette olmuştur. Öte yandan bazı kaynaklarda Mümtehinne sûresinin, "Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın" meâlindeki âyeti nâzil olduğu zaman bu âyetin gereğini yerine getirerek müşrik hanımlarını boşayanlar arasında bulunan Hz. Ömer'in (Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, IV, 1788; İbn Kesîr, IV, 351) müslüman erkeklerin Ehl-i kitap kadınlarla evlenmesini -haram saymamakla birlikte- hoş karşılamadığı ve Ehl-i kitap bir kadınla evlenen Medâin Valisi Huzeyfe b. Yemân'dan hanımını boşamasını istediği nakledilir (Cessâs, I, 332-333; II, 324). Bu delillere dayanan bazı fakihler, zorunlu olmadıkça müslüman erkeklerin Ehl-i kitap kadınlarla evlenmesini mekruh diye nitelmiştir. Ehl-i kitap olsa da İslâm'dan dönen (mürted) kadınla evlenmenin câiz olmadığı hususunda görüş birliği vardır. **g)** Mülkiyet ilişkisi. Fıkıh literatüründe kölelik statüsüyle bağlantılı geçici evlenme engellerine de temas edilir. Buna göre hür olan müslüman erkek ve kadın başkasının mülkiyeti altındaki câriye ve köle ile belli şartlar dahilinde evlenebilirse de kendi mülkünde bulunan câriye ve köle ile evlenemez. Yine hür bir kadınla evli kişinin ayrıca bir câriye ile evlenmesi câiz değildir. Diğer taraftan fıkıh eserlerinde akıl hastalığı, cinsel iktidarsızlık gibi durumlar evlenme engeli değil evlenme akdinin fesih sebepleri arasında mütalaa edilmiştir.

1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde fıkıh âlimlerinin üzerinde ittifak ettiği evlenme engelleri ayrı ayrı sayılmış (md. 13-19) ve müslüman bir kadının gayri müslim erkekle akdettiği nikâh bâtlı ola-

MUHARREMÂT

rak nitelendirilmiştir (md. 58). Kölelik-câriyelik statüsüyle ilgili engeller ve lâîn ise evlenme engeli olarak zikredilmemiştir. Kararnâmenin 20-32. maddeleri arasında bulunan iki fasılda hıristiyan ve yahudilerin kendi aralarındaki evlenme engellerine yer verilmiştir.

Evlenme engelini bulunmaması bazı fakihlerce nikâh akdinin in'ikad şartları ve bazılarınca sıhhat şartları arasında sayılırken bir kısım fakihler tarafından evlenme engelleri ittifak edilenler ve ittifak edilmeyenler şeklinde iki kısma ayrılarak birinci gruptakilerin in'ikad, ikinci gruba girenler sıhhat şartı olarak değerlendirilmiştir. Hanefîler, ibadetler dışında kalan meşrû amellerin eksikliklerini incelerken genellikle bâtil ve fâsîd şeklinde iki dereceli bir geçersizlik müeyyidesinden söz ederse de nikâh akdinde bu ayırımın yapıp yapılmayacağı hususu tartışmalıdır. Yine bu mezhebe göre in'ikad şartlarından biri eksik olan nikâh akdinin bâtil olacağına ve hukukî sonuç doğurmayacağına görüş birliği bulunmakla birlikte muharremât ile evlenmenin hangi tür şartın ihlâli sayılacağı ve hukukî sonuçları konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır (bk. FESAD). Esbâb-ı mücibe lâyihasından anlaşıldığına göre Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde, akid yapılırken evlenme engellerine riayetsizlik halinde uygulanacak hukukî müeyyideler Ebû Hanîfe'nin görüşleri esas alınarak düzenlenmiş, dolayısıyla müslüman bir kadının gayri müslim bir erkekle evlenmesi bâtil, diğer evlenme engellerinin bulunduğu hallerde yapılan evlilikler ise fâsîd olarak nitelendirilmiştir (md. 53, 54, 58). Buna göre evlenme engeli bulunması halinde yapılan evlenme akdi -ister bâtil ister fâsîd olarak nitelendirilsin- geçersizdir; taraflar kendiliklerinden ayrılmazlarsa mahkemece ayrılmaları sağlanır. Ayrıca kararnâmede (md. 75, 76) zifaf meydana gelsin veya gelmesin bâtil nikâha hiçbir sonuç bağlanmayacağı, zifaf meydana gelmesi halinde fâsîd nikâha sadece mehir, iddet, nesep ve hürmet-i musâhere hükümlerinin bağlanacağı ifade edilmiştir. Hanefîler'in dışındaki mezhep fakihleri ise ibadetlerde olduğu gibi muâmelâtta da fesad ve butlânî eş anlamlı olarak kullandıklarından bu tür bir ihlâlin sonucu mutlak anlamda geçersizliklerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Nikâh", 20, 27; Müslim, "Nikâh", 37-38, "Rađâ", 1; İbn Mâce, "Nikâh", 34, 46; Tirmizî, "Nikâh", 33, 34; Şâfiî, *el-Üm*, V, 168-170, 180-191; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 332-336; II, 112-139, 324-328; III, 438; Ahmed b. Hüseyin

el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1356, IX, 192; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 5-9; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 194-212; Gazzâlî, *İhyâ'*, Kahire 1387/1967, II, 47-53; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut 1392/1972, I, 156-157; IV, 1788; Kâsânî, *Bedâ'î'*, II, 256-272; III, 1-5; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, Kahire 1975, II, 34-35; İbn Kudâme, *el-Muğni*, Kahire, ts., VI, 567-600; Muhakkak el-Hillî, *Şerâ'iu'l-İslâm fi mesâ'ili'l-helâl ve'l-harâm* (nşr. Abdülhüseyn M. Ali), Beyrut 1403/1983, II, 248; Karâfî, *el-Furûk*, Kahire 1347, III, 115-129; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyinü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, II, 101-116; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, Kahire 1390/1970, IV, 7-20; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Naşbü'r-riye*, [baskı yeri yok] 1393/1973 (el-Mekketbetü'l-İslâmiyye), III, 168, 169, 217; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-azîm*, Beyrut 1388/1969, I, 258; II, 20, 21; IV, 351; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, II, 357-389; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1376/1957, VIII, 113-207; *Tecrid Tercemesi*, XI, 268-289; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 174-200; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kunâc*, V, 69-84; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâlgâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 131-134; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), III, 28-50, 131, 209; *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, İstanbul 1336, md. 13-19, 20-32, 53, 54, 58, 75, 76; El-mallî, *Hak Dini*, II, 771-772; M. Mustafa Şelebî, *Ahkâmü'l-üstre fi'l-İslâm*, Beyrut 1397/1977, s. 163-250; el-Emîr İbrâhim el-Fekkî, *el-Muharremât mine'n-nisâ' fi'l-İslâm*, Hartum 1398/1977-78, s. 157-222; Emîr Abdülazîz, *el-Enkihâtü'l-fâsîde*, Amman 1982, I, 90, 129-362; M. Muh-yiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 21, 42-67; Bilmen, *Kamus*, II, 24-27, 34-36, 76-114; M. Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 18, 20, 28-29, 194; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, VII, 19-178; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 647; Abdülkerîm Zeydân, *el-Mufaşşal fi ahkâmî'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1413/1993, VI, 199-289; Abdel Rahim Osman, *İslâm Kültüründe Aile Plânlanması*, Ankara 1995, s. 27, 39; Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, Ankara 2003, I, 239-240; II, 30-31, 177; Şamil Dağcı, "İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri II", *ACÜİFD*, XLI (2000), s. 143; H. İbrahim Acar, "Evlenme Engeli Olarak Din Farkı", *EAÜİFD*, sy. 17 (2002), s. 27-52; Nihat Dalgın, "Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evlenmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 2003, s. 131-156; "Muharremâtü'n-nikâh", *Mu.F.*, XXXVI, 209-225.

FAHRETTİN ATAR

MUHARREMİYYE

(محرمة)

Türk edebiyatında

Kerbela Vak'ası'nı anlatan mersiyelerle bunların bestelenmiş şekillerinin ve yeni yılı tebrik için yazılmış şiirlerin genel adı.

Hz. Hüseyin ile aile mensupları ve taraftarlarından yetmiş kadar kişinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevî Halifesi Yezîd kuvvetlerince Kerbelâ'da şe-

hid edilmesi sebebiyle duyulan üzüntüyü ifade etmek, bu vesileyle Ehl-i beyt sevgisini gönüllere yerleştirmek için yazılan şiirlere **muharremiyye** denilmiş, ayrıca Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin sevgisini işleyen manzumeler de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bunların ilâhi veya tevşih formuyla bestelenmiş şekillerinde "muharrem ilâhileri" veya muharremiyye adı verilmiştir.

Hz. Hüseyin'e yapılan zulümleri anıp ağlayanların cennete gireceğine dair Şii kaynaklı rivayetler (bu rivayetler için bk. Muhammedî er-Reyşehri, VI, 324-327) ve onun için ağlayanları taklit ederek ağlar görünenlerin de aynı şekilde mükâfatlandırılacağına inanılması halkı Kerbelâ Olayı'nı anmaya ve şairleri bu konuda şiir yazmaya özendirmiştir. Bu şiirler, Şii'lerin düzenlediği matem törenlerinde ve Ehl-i beyt muhabbetine önem veren Sünnî tarikat çevrelerinin muharrem ayında yaptıkları zikir ve âyinlerde besteli veya bestesiz olarak okunagelmiştir. Şairler bu şiirlerle itibarlarının artacağına ve mağfirete nâil olacaklarına inanmıştır. Fuzûlî bu hususu, "Tekrâr-ı zikr-i vâkıa-i deşt-i Kerbelâ / Makbûl-i hâs u âm u sigâr ü kibârdır / Takrîr edenlere sebeb-i izz ü ihtişâm / Tahrîr edenlere şeref-i rûzîgârdır" kıtasında ve, "Yâd et Fuzûlî âl-i abâ hâlin eyle âh / Kim berk-ı âh ile yakılır hürmen-i günâh // İnlemek âl-i nebî vü müslümâna şüphesiz / Bende-i âl-i abâyâ mücib-i gufrân olur" şeklindeki beyitlerinde ifade etmiştir.

Türk edebiyatında muharremiyyelerin ne zamandan itibaren yazılmaya başlandığı bilinmemektedir. Ancak gerek Orta Asya gerekse Anadolu sahasında çoğu bâtinî ve Şii telakkilere sahip derviş zümrelerinin muharrem törenleri yaptıkları ve bu törenlerde Kerbelâ Olayı'nı anlatan şiirler okudukları tahmin edilebilir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de Farsça bir Kerbelâ mersiyesi kaleme almış ve *Meşnevî*'de bu vesileyle yapılan törenleri tasvir ederken taşkınlıklardan sakınılmasını tavsiye etmiştir. Dolayısıyla Türk edebiyatında bu manzumelerin XII. yüzyıldan itibaren yazıldığını söylemek mümkündür.

Muharremiyyeler XV. yüzyıldan itibaren gelişmeye ve XVI. yüzyılda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu konudaki en eski örnek Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) *Muhammediyye*'sindeki "Vefâtü'l-Hasan ve'l-Hüseyin" başlıklı elli dört beyitlik manzumedir. Kerbelâ Olayı'nı Sünnî yaklaşımla Hz. Peygamber'in olayı vukuundan önce haber veren bir mücizesi şeklinde ele alan, ancak Yezîd'e lâneti de içe-